

DOBIÁŠ, Dalibor (ed.): RUKOPIS KRÁLOVÉDVORSKÝ/RUKOPIS ZELENOHORSKÝ. Brno : Host, 2010. 324 s.

S vročením 2010 vyšli vo vydavateľstve Host ako súčasť reprezentatívnej edície Česká knižnica jedny z najpozoruhodnejších, najvýznamnejších a najkontroverzejších diel českej kultúry prvých dekád 19. storočia – či, slovami editora Dalibora Dobiáša, „jedny z nejdiskutovanejších záhad českej literatury i kultúrného života“ (s. 214) – *Rukopis královédvorský* a *Rukopis zelenohorský*. O pravosti týchto údajne stredovekých pamiatok, objavených Václavom Hankom (1817, 1818), sa do osemdesiatych rokov 19. storočia, kedy vedecká obec odmietla ich stredoveký pôvod, viedol spor, avšak diskusie ohľadom ich miesta v českej kultúre pokračovali aj po datovaní ich vzniku do prvých desaťročí 19. storočia a v určitých modifikáciách pretrvávajú dodnes. Editor na niekoľkých miestach upozorňuje na to, že spor o pravosť a význam *Rukopisov* presiahol v niektorých etapách hranice českej kultúry. Pohľad zvonka, nezaťažený domácou tradíciou, však môže v prístupe k týmto dielam v českej kultúre odkryť nervozitu, či priam neurózu z ich „adekvátnej“ reflexie. (Napokon, implicitné napätie medzi nejednoznačnosťou v recepcii *Rukopisov*, nielen z domáceho pohľadu a zvonka, ale predovšetkým v rámci konkurenčných nárokov vo vnútri jednej kultúry, možno odčítať aj z recenzií na tento titul, publikovaných v 2. čísle časopisu *Česká literatura*, roč. 60, 2012.)

Vydanie prináša obe diela v troch textových podobách: pôvodnú transkribovanú verziu rukopisov, preklady od ich domnelého nálezcu V. Hanku a napokon novší preklad od Kamila Bednářa. Vo zväzku sú *Rukopisy* usporiadané chronologicky, pričom u Bednářa predchádza Hankovmu, ktorý je umiestnený paralelne k transkribovanej verzii rukopisov. Editor sa rozhodol rešpektovať svojráznu kompozíciu *Rukopisu královédvorského* v preklade K. Bednářa, akcentujúcu druhové usporiadanie skladieb (radenie od lyrických k epickým), ktorá je odchylná od kompozície rukopisu. Z hľadiska usporiadania tak vo zväzku stoja paralelne pri sebe dve koncepcie *Rukopisu královédvorského*: pôvodná, ktorú rešpektoval V. Hanka i ďalší prekladatelia (skladby v usporiadaní Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanov, Jaroslav, Čestmír a Vlaslav, Ludiše i Lubor, Záboj, Slavoj a Luděk, Zbyhoň, Kytička, Jahody, Jelen, Růže, Žežhulička, Opuštěna, Skřivánek), a Bednářova (Kytice, Opuštěná, Růže, Žežulice, Skřivánek, Jahody, Jelen, Záboj a Slavoj, Čestmír a Vlaslav, Oldřich a Boleslav, Beneš Heřmanův, Ludiše a Lubor, Zbyhoň, Jaroslav). *Rukopis zelenohorský* v Hankovom preklade obsahuje Libušin soud, ku ktorému v Bednářovom preklade pristupuje skladba Sněm.

Pri príprave zväzku rešpektoval editor zásady Českej knižnice. Sekundárny aparát splňa všetky povinné náležitosti stanovené jej vedeckou radou, čomu navonok zodpovedá i jeho členenie: Komentár, tvoriaci viac než tretinu publikácie (s. 187 – 319), obsahuje datovanie textov, charakteristiku (vrátane jazykovej) diela, prvé a nasledujúce dôležité vydania a ich charakteristiku (s dôrazom na jazykové usporiadanie), zdôvodnenie výberu

východiskových textov a edičnej prípravy materiálu, prehľad literárnohistorickej recepcie diela, poznámky k jednotlivým skladbám a napokon slovník a vysvetlivky.

Publikované texty vychádzajú z kriticky overených textov oboch *Rukopisov* podľa edície Václava Flajšhansa (*Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský*. Praha : Česká grafická unie, 1930), ktorú editor konfrontoval s východiskovými prameňmi (*Rukopisom královédvorským* podľa vôbec prvého vydania tohto diela pod názvom *Rukopis královédvorský*. Praha : B. Ház – J. Kraus, 1818; druhý podľa vydania *Libušin soud*, ako do päťdesiatych rokov 19. storočia, kedy bol identifikovaný jeho vzťah k *Rukopisu královédvorskému*, znel názov diela, z *Dějin českých v kamenopisně vyvedených obrazech*. Praha : Bohmanští dědicové – Antonín Machek, 1824, s. 35 – 41, ktorým Hanka vytvoril pendant k skoršiemu prekladu od Antonína a Josefa Jungmannových vo vedeckom časopise *Krok*, 1. diel, č. 3, 1822, s. 48 – 61), z paleografického vydania rukopisov od Jaroslava Kašpara (podľa vydania *Rukopisy královédvorský a zelenohorský – Dnešní stav poznání*. Praha : Academia, 1969, s. 275 – 332); Bednářov preklad prebral editor podľa pôvodného vydania (*Rukopis královédvorský a zelenohorský*. Praha : SNKLU, 1961).

Pri úprave textov rešpektoval D. Dobiáš požiadavky kladené na čitateľské vydanie a zásady Českej knižnice, t.j. zachovanie významotvorných jazykových javov v texte a odstraňovanie javov vo svojej dobe iba formálnych, ktoré nemajú vplyv na výslovnostnú realizáciu textu (porov. s. 192 – 193). Všetky posuny aktuálneho vydania oproti východiskovým prameňom – transkribovanej podobe rukopisov i oboch prekladov – sú prehľadne uvedené a náležite zdôvodnené (s. 203 – 213). Do tejto časti poznámkového aparátu umiestnil editor aj poznámku K. Bednářa k jeho vydaniu z roku 1961 (s. 213), zatiaľ čo úvodné slovo z Hankovho prvého vydania (Připomenutí) je súčasťou textovej časti publikácie (s. 74 – 75).

Hankov a Bednářov preklad zvolil editor s cieľom predstaviť dnešnému čitateľovi básnický jazyk oboch prekladateľov zbavený formálnych dobových črt, ktoré nezasahujú do výslovnostnej realizácie textov a nemajú významotvorné opodstatnenie (s. 193). Výber prekladu od K. Bednářa spomedzi mnohých vydateľských podôb *Rukopisov* zdôvodnil z hľadiska vymedzených kritérií aktuálneho vydania ako umelecky najsvojbytnejší. V Komentári bližšie charakterizoval prístup oboch prekladateľov, funkčne porovnal ich jazyk (ale tiež Hankove preklady z rokov 1818 a 1853) a vyjadril sa aj k špecifikám jednotlivých edičných zámerov v dobovom kontexte (s. 199 – 203). Napr. v súvislosti s prvým prekladom V. Hanku (1818) pripomenul vybrané aspekty preromantického historizmu (rukopisy ako výrazný argument v súdobých snahách o obohatenie literárneho jazyka neobvyklými výrazmi a slavizmami), aj skutočnosť, že podobu tohto prekladu podmienila otázka paleografického a filologického porozumenia dielu (tzv. „nepresné čítanie“ V. Hanku zohrávalo významnú úlohu pri argumentácii k pravosti diela, kedy bolo stúpenkami stredovekého pôvodu pamiatok vysvetľované ako dôkaz proti objaviteľovmu autorstvu, oponentmi však ako premyslený čin na odvrátenie podozrenia, že ide o falzifikát). Za ozvláštnenie Bednářovho prekladu – oproti Hankovmu prístupu – označil editor použitie prvkov z originálu a ako výrazný prostriedok poetizácie jeho prekladu vyzdvihol básnickú slovnú zásobu a rytmickú výstavbu.

Pri charakteristike diel odkazuje D. Dobiáš na bohatú sekundárnu literatúru, odbornú i popularizačnú, a podrobnú bibliografiu (prednostne *Lexikon české literatury 3/II*. Praha : Academia, 2000), vrátane výsledkov posledných mikroskopických a chemických skúšok (*Sborník Národního muzea v Praze*, řada C, sv. 36, 1991; posudky oponentov v edícii *Fakta o protokolech RKZ*. Praha : Neklan, 1996). Jeho najvýdatnejším informačným zdrojom je publikácia *Rukopisy královédvorský a zelenohorský – Dnešní stav poznání* (Praha : Academia, 1969), v ktorej boli prezentované najzásadnejšie príspevky k výskumu oboch *Rukopisov*, historické štúdie F. M. Bartoša *Historický rozbor Rukopisu královédvorského a zelenohorského* (Praha, 1939) a *Rukopisy královédvorský a zelenohorský* (Praha, 1946) a jazykové komentáre F. Trávníčka.

V súvislosti so spracovaním rozsiahleho sekundárneho materiálu a s „vyrovnávaním“ sa s ním na obmedzenom priestore v podstate niekoľkých strán treba pripomenúť, že editor sa musel popasovať s rovnako náročnou úlohou, akú preňho predstavoval samotný koncept publikovania *Rukopisov* (na špecifické edičné úskalia, k akým patria napr. problémy s prípravou transkribcie súvisiace s neustálenosťou pravopisu rukopisov, časového a miestneho zasadenia textov, resp. ich histórie, ale tiež samotná pravopisná sústava rukopisov, v ktorej sa prejavujú snahy dielo archaizovať a ktorá nezodpovedá staročeskej sústave, upozornil D. Dobiáš v úvodných kapitolách svojho Komentáru). Skutočnosť, že priblíženie týchto diel, ich dobovej recepcie a miesta v českej kultúre čo najreprezentatívnejšie, najzrozumiteľnejšie, a súčasne najobjektívnejšie, je neľahká úloha, ktorú si editor nemôže dovoliť obísť kompilovaním čiastkových údajov, či dokonca prednostne argumentov zástancov jediného z názorových táborov, sa premietla v podobe (a rozsahu) výkladovej časti Komentáru – v štúdiu *Rukopis královédvorský a zelenohorský: dvě staletí literárního života* (s. 213 – 275). Nie je len syntézou faktov, príznačný je pre ňu výkladový prístup a snaha ozrejmiť komplikované procesy spojené s prijatím oboch diel, zvlášť dôraz na tvorbu mýtov spojených s *Rukopismi* a ich vplyv na dobové hodnotové rámce. Osudy a prijatie *Rukopisov* sú v Dobiášovom prístupe stvárnené ako príbeh (ktorý by sme v kontexte českej kultúry mohli prečítať ako jeden z iniciačných príbehov), ktorého hlavným hrdinom sú tieto dva texty. Jej nespornou kvalitou je citlivosť na literárnohistorický kontext. Dobiášovo písanie je odborne erudované, a súčasne pútavé, hoci implicitným recipientom jeho textu je jednoznačne odborník.

Ťažiskom štúdie je spor o pôvod, pravosť a význam *Rukopisov*, ktorý editor koncipoval chronologicky – počnúc recepciou *Rukopisov* v čase ich objavu a raného prijatia, cez osudy medzi smrťou Josefa Dobrovského, v prvej polovici 19. storočia najväčšieho oponenta stredovekého pôvodu *Rukopisov*, a vystúpením realistov, naprieč prijatím generáciou realistov (s dôrazom na názory Tomáša Garriqua Masaryka) až po osudy počas samostatného štátu (pričom uvedené štyri etapy tvoria samostatné podkapitoly). Evidentným cieľom editora pri jej písaní bolo vysvetliť pozadie tohto sporu z hľadiska oboch strán, poukázať na jeho genézu (procesuálna stránka), preveriť argumentačnú opodstatnosť a poukázať na dôsledky tohto sporu pre českú kultúru.

Zvlášť zaujímavá je prvá časť venovaná objavu *Rukopisov* a ich bezprostrednému prijatiu (s. 213 – 233), v ktorej autor vychádza z vybraných aspektov vlasteneckého života v dobe vzniku *Rukopisov* (jazyková situácia a spoločenské úlohy jazyka), upozorňuje

na kontext dobových náhľadov na preklady a imitácie (prepojenie snahy o maximálne vybrúsený český výraz so zaujatím minulosťou), súvislosť s českým ossianizmom a ďalšími pamiatkami, ktoré boli s *Rukopismi* spojené osobnosťou V. Hanku či osobami jemu blízkymi (*Píseň vyšehradská*, glosy v slovníku *Mater verborum* a i.). Okrem domácej reflexie si všima tiež zahraničné ohlasy (napr. vrelé ocenenie J. W. Goethem), ktoré sa spolu s prvými prekladmi do nemčiny a ruštiny podieľali na prezentácii *Rukopisov* „jako pravého raně středověkého díla, v němž je navíc oslavně zachycena realita českého pohanství“ (s. 225). Práve táto časť poskytla editorovi najvýraznejší priestor pre recepciu otázok a problémov, v minulosti skôr marginálnych i zámerne marginalizovaných (napr. otázka autorstva diel a fenomén romantických fálz, ako ich v samostatnej štúdií – odvolávajúc sa tiež na tento Dobiášov text – najnovšie recipoval americký bohemista David L. Cooper v štúdií Padělký jako romantická forma autorství. In: *Česká literatura*, roč. 60, 2012, č. 1, s. 26 – 44).

Komentár uzatvárajú poznámky k jednotlivým básňam (s. 276 – 307), radené podľa Hankovho prekladu, v ktorých sa editor vyjadruje ku všetkým podstatným oblastiam výkladu: poetike, historickým reáliám, výberovo približuje literárne a historické inšpirácie (napr. Hájkova *Kronika česká*, *Dalimilova kronika*, *Slovo o pluku Igorovom*), miesto v kontexte celku diela či vzťahy k dobovej a neskoršej českej literatúre.

Zhodnotiť prínos najnovšej edície diela, ktoré bolo od svojho prvého vydania publikované niekoľko desiatok krát a s ktorého edičným spracovaním sa vlastne – vzhľadom na jeho povahu a význam – musí vyrovnáť samostatne každá generácia, je asi predčasné. Myslím si, že voľba Hankovho a Bednářovho prekladu sú pre čitateľské vydanie – ako upozorňuje na povahu svojho titulu editor (s. 187) – vhodné, na druhej strane, keďže ide o čitateľské vydanie kritických textov, rovnako môže uspokojiť aj potreby odborníka. Záverečná štúdiá presahuje nároky kladené na tento typ sekundárneho aparátu pre potreby čitateľského vydania, smerom k informačne a odborne kompetentnej, prehľadne a pútavo napísanej štúdií. Informačná nasýtenosť, dôsledná interpretácia faktov v literárno-historických súvislostiach a napokon (či predovšetkým) porozumenie dobe a kontextu, v ktorých je daná problematika zasadená a recipovaná, sú zárukou, že tento text je kompetentným, syntetizujúcim príspevkom k osudom *Rukopisov*, ale je tiež rovnako hodnotným príspevkom k literárno-, resp. kultúrohistorickému obrazu o národnoobrodeneckých procesoch prvej polovice 19. storočia v Čechách.

Jana Pácalová

Mgr. Jana Pácalová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: pacalovakorekt@gmail.com